

Barokní skladby pro nástrojové obsazení

Fuga

je polyfonní skladba, zpravidla dvou až pětihlasá. Obvykle má jedno hlavní téma, které je postupně uvedeno všemi hlasy. Oproti hlavnímu tématu se objevuje v jiném hlase nová, neméně výrazná melodie, hlasy se tak vzájemně proplétají.

Poslechněte si úvodní téma Fugy g moll pro varhany od Johanna Sebastiana Bacha. V průběhu skladby toto téma zazní vícekrát v různých polohách. Dokážete ho rozpoznat od ostatních hlasů? Zajímavostí je poslední uvedení tématu v závěru skladby, v nejhlubší poloze zazní jen jednou.

Barokní suita

(partita) je sled starých barokních tanců, které se prováděly na šlechtických a panovnických dvorech při slavnostech, zábavách a hostinách. Zpravidla se střídaly tance pomalé s rychlými. Postupně se ustálil tento typ suity: allemande, courante, sarabanda, gigue. Byly to tzv. povinné tance a mezi poslední dva se vkládaly tance nepovinné, z nichž si mohl skladatel vybrat: menuet, gavota a mnohé jiné.

Poslechněte si dvě ukázky od Georga Fridricha Händela z orchestrální suity č. 1 F dur – Vodní hudba (Menuet, Bourée).

Concerto grosso

je skladba, ve které se střídá menší skupina sólovců a orchestr.

Poslechněte si Concerto grosso D dur, op.3, (1. část – Vivace) od Georga Fridricha Händela.

Sólový koncert

na rozdíl od concerta grossa je tu jeden sólový nástroj a orchestr.

Poslechněte si Houslový koncert a moll od Johanna Sebastiana Bacha.

Toccata

(tokáta) je skladba pro klávesové nástroje (nebo tr). Má rychlé tempo a v některých případech i rytmické téma (tokáre znamená bubnovat).

Poslechněte si ukázkou ze známé Toccaty a fugy od Johanna Sebastiana Bacha.

Hudba v období klasicismu

Počátky hudebního klasicismu spatřujeme již v polovině 18. století, jeho vrchol je spojen s tvorbou vídeňských klasičtů Haydna, Mozarta a Beethovena koncem 18. a začátkem 19. století.

Postavení skladatelů a hudebníků nebylo nikterak záviděníhodné. Příležitostí k uplatnění sice nebylo málo, mnohdy však nešlo o dobře placené místo, které by hudebníka a jeho rodinu dobře uživilo.

Mnozí hudebníci působili ve dvorních kapelách, které si zřizovali šlechtici a knížata. Úkolem kapelníka – dirigenta bylo skládat hudbu na přání šlechtice, skladby s orchestrem secvičit a hotové věci pak hrát při různých příležitostech. Mnohdy se panstvo bavilo a hudba byla jen jako doplněk, zvuková kulisa.

Hudebníci poprvé nacházeli uplatnění jako koncertní umělci. Byli najímáni a odměňováni za provedení nacvičených skladeb. Do koncertních sálů přicházeli lidé, aby si hudbu soustředěně poslechli. Na koncertech se již vybíralo vstupné. Výběr skladeb se často podřizoval vkusu obecnosti.

Tento nový způsob provozování hudby souvisel se zdokonalením hudebních nástrojů a vznikem nástrojů nových. Začaly se objevovat stále složitější skladby s většími nároky na technické i výrazové provedení.

Vedle cembala se stále více prosazoval kladívkový klavír, který se přiblížil dnešní podobě. Zdokonalily se dechové nástroje – byly opatřeny více klapkami. Ve druhé polovině 18. století se v hudbě objevil také klarinet. Smyčcové nástroje si zachovaly svůj původní tvar i zvukové vlastnosti. Z orchestru se stalo symfonické těleso s počtem 40 i více hudebníků. Také komorní hudba se těšila velké oblibě. V klasicismu se ustálilo smyčcové kvarteto.

Jaký je charakter hudby? Pozorného posluchače zaujme srozumitelná, lehce zapamatovatelná melodie a přehledný doprovod (homofonie). Rytmus je pravidelný. Velmi snadno poznáme durovou nebo mollovou tóninu.

Orchestrální hudba se stále více provozovala také v koncertních sálech. V té době jich nebylo mnoho, protože vstupné bylo poměrně vysoké. Roku 1748 byl v Oxfordu (Anglie) otevřen nejstarší dosud existující koncertní sál v Evropě (Holywell Music Room).

V období klasicismu ženy běžně hrály na klavír nebo zpívaly. Vhodná byla také harfa. Mezi lidmi však přežívaly představy, že strunné nástroje (například housle nebo dokonce violoncello) jsou pro ženy nevhodné. Trubka a klarinet pak byly zcela nepřijatelné!

Klasická symfonie, sonáta a koncert

Symfonie

je skladba pro orchestr, má zpravidla čtyři věty.

Poslechněte si část I. věty Beethovenovy V. symfonie.

Jakým způsobem skladatel obměňuje čtyřtónový motiv, který je v úvodu skladby? Určete, kdy zazní 1. téma, 2. téma a 3. téma. V čem se liší?

Koncert

je cyklická skladba pro sólistu a orchestr. Obvykle má tři věty. V koncertu se někdy vyskytuje kadence, při níž hraje jen sólista.

W. A. Mozart: Koncert pro lesní roh č. 2 Es dur (Rondo)

Sonáta

je cyklická skladba pro sólový nástroj nebo nástroj, který hraje s klavírem (například flétna, housle, violoncello). Sonáta má zpravidla tři nebo čtyři věty.

W. A. Mozart: Klavírní sonáta č. 15 C dur (Sonata facile), I. věta

První věta symfonie, sonáty a koncertu má zpravidla rychlý pohyb, někdy je označována podle tempa (např. Allegro). Tato úvodní věta je nejčastěji v **sonátové formě**, kterou dělíme na tři části: **expozici, provedení a reprízu**. Pozorný posluchač si v expozici zapamatuje dvě nebo tři témata (*hlavní, vedlejší a závěrečné*). V provedení se témata různě pozměňují, mohou je přebírat i jiné nástroje. Repríza je v podstatě opakování expozice s drobnými obměnami.

Druhá věta se od první liší náladou, má klidnější tempo i charakter. Také její název vychází z označení tempa (např. Adagio, Largo, Andante). Obvykle je psána ve velké písňové formě třídílné.

Třetí věta je většinou v rychlejším tempu – žertovná nebo taneční (Menuet, Scherzo, Polka apod.). V koncertu tato věta nebývá.

Závěrečná poslední věta je velmi rychlá, celá skladba vrcholí. V koncertu je to třetí věta, v sonátě může být třetí i čtvrtá, v symfonii je to zpravidla čtvrtá věta. Obvykle bývá v sonátové nebo rondové formě.

Hudba v období baroka

Baroko je umělecký sloh 17. a 1. pol. 18. století. Období baroka je spojeno zejména s tvorbou skladatele Johanna Sebastiana Bacha, jehož jméno je dnes vyslovováno s velkou úctou.

Hudba se stále více provozovala ve šlechtických a panovnických palácích. Šlechta i knížata si zřizovala dvorské a zámecké kapely. Dvorní hudebníci připravovali hudbu podle přání panovníka a nacvičené skladby pak předváděli při hostinách a tanečních večerech. Hudebník, který působil v zámecké kapele, neměl příliš vysoké postavení. Většinou byl považován za lepšího sluhu (lokaje). Podle toho se k němu panovník choval, některý laskavě, jiný s náležitým odstupem.

Dalšími centry, kde se hudba hrála, byly chrámy, do kterých měli přístup i prostí lidé. Pro výbornou akustiku se tak chrámy stávaly koncertními síněmi, ve kterých hudba na posluchače mnohdy působila velkolepým dojmem.

V baroku vznikaly první orchestry, které měly zpočátku méně než dvacet hráčů. Základem barokního orchestru byly strunné nástroje, zejména smyčcové. Z dechových dřevěných nástrojů se těšily oblibě zobcová a příčná flétna, hoboj a fagot. Skupinu dechových žesťových nástrojů tvořily trumpety, lesní rohy a pozouny, patřila sem i klarina, malá trubka bez ventilů. Z klávesových nástrojů uvedme cembalo. V orchestru byly zastoupeny i bicí nástroje (bubny a tympány).

Skladatelé v období baroka vykonávali různá povolání, která mnohdy během života střídali. Působili jako dvorní kapelníci s povinnostmi dodávat hudbu na přání panovníka pro různé příležitosti, zároveň vedli zámecký orchestr. Jiní, díky uplatnění své skladatelské a hráčské dovednosti v kostele, kde hráli na varhany při bohoslužbách, k tomu navíc řídili žákovský sbor.

A jaký byl charakter hudby? Od dob baroka se setkáváme s durovými a mollovými tóninami. Melodii často tvoří rozložené akordy nebo náznaky stupnicových běhů. Notové písmo je podobné dnešní notaci, začíná se užívat taktových čar.

Královský hudebník John Banister a obchodník s uhlím Thomas Britton začali v Londýně koncem 17. století pořádat první veřejné koncerty za vstupné. Zanedlouho se vstupné vybíralo i v dalších evropských hudebních centrech.

První hoboj vyrobil v letech 1655 – 1660 francouzský nástrojář a hudebník Jean Hotteterre. Roku 1698 vynalezl Bartolomeo Christofori klavír.

Víte, podle čeho se určovala délka půlové noty? Protože ještě nebyl vynalezen metronom, byla stanovena jedním tepem srdce.